

Ağahamud SƏMƏDOV,
"Yer və insan" jurnalının redaktoru

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Stalin repressiyaları dövründə hakimiyyət guya xalqın tələbinə istinadən, kütləvi şəkildə məscidləri bağlamağa başladı. Bir sıra partiya və hökumət qulluqçuların cümə namazlarına getməkdə və hətta məscidlərdə mollalığ etməkdə ittiham edirdilər. Repressiyaların ən qızgın çağında hətta "dinə qarşı mübarizəyə kifayət qədər həvəs göstərməmək" ittihamı həbsə səbəb ola bilərdi. Stalinin dövründə Bakının salamat qalmış məscidinin ikisindən başqa hamısı bağlanmışdı.

Moskvadan gələn əmrə əsasən ancaq 1929-cu ildə Azərbaycanda eyni zamanda 400 məscid ya bağlandı ya da klub olmaq üçün təchiz edildi, 1933-cü ildə respublikada cəmi 17 məscid qalmışdı. Bir müddət sonra xalqın narazılığına görə anti din kampaniyalarına son qoymaqlarına

nümayiş etdirərək "Allahsızlar" təşkilatına üzv olurdular, bunun nəticəsində təşkilatın üzvləri bir ilin içində 3 min nəfərdən 71 minə qədər artdı.

Repressiyaların nəticəsində 30-cu illərin sonunda ənənəvi islamdan başqa demək olar ki, bir çox təriqətlər və icmalar (məsələn; nəqşibəndilər, bəhailər və s.) yox edilmişdilər.

11-ci Sovet Ordusunun 1920-ci ildə Azərbaycanda qurduğu Sovet Respublikasının mövcudluğu dövründə siyasi repressiyalardan ən çox əziyyət çəkən ailələrdən biri də bizim ailəmiz olmuşdur. Ailəmiz XIX əsrin ortalarında Şamaxıda, eləcə də Şirvan mahalında məşhur din xadimi, ilahiyət alimi, adalətli və təbiətən müdrik insan olan Qədir əfəndinin nəslindəndir.

Şamaxıda 1902-ci ildə dağıdıcı zəlzələ baş verəndə babamgilin də evi uçduğuna görə o, Çuxanlı kəndindəki məscidə molla göndərilmişdi. Azərbaycanda Sovet Respublikası yaradılardan bir müddət sonra kənd məscidi bağlanmış, babamı səsvərmə və digər hüquqlardan məhrum etmiş, həbslə, hətta güllələməklə hədələmişdilər. Qanunun keşiyində durmalı olanların özbaşınalığı baş alıb gedən bir zamanda bu haqsızlıqlara dözməyən babam xəstəliyə tutularaq cavan ikən vəfat etmişdi. Müəyyən müddətdən sonra növbə molla oğlu atama da çatmışdı. Baxmayaraq ki, atam Sovet sistemi ilə təhsil almış və yaşadığı ölkənin qanun-qaydalarına riayət edir, həvəslə işləyir, ətrafdakıların hüsn - hörmətini qazanmışdı, amma repressiya onu da yaxaladı. Atamın həbs olunması ilə bağlı söylədiklərimdən:

bacım Əsmənin 5 yaş olardı. Mən təhsilimi davam etdirmişdim. Əvvəl Şamaxıda seçmə molla məktəbində, sonra dövlət məktəbində təhsil aldım və nəhayət Şamaxıda yeni açılmış Kənd Təsərrüfatı Texnikumunun baytarlıq şöbəsini yüksək göstəricilərlə başa vurdum. Tezliklə mən rayonun 3 kolxozunda baytar feldşeri işləməyə təyin etdilər. Hər gün mən xidmət etdiyim kolxozları əhatə edən kəndlərə baş çəkər, heyvanların vəziyyətini öyrənər, vacib olanda baytar yardımı edər, üzərimə düşən işi layiqincə görməyə səy edirdim. İnsanlar da mənim bu fədakarlığımı yetərinco qiymətləndirirdilər. Anamın əvvəl aldığı mənəvi yara hələ qaysaq bağlamamışdı ki, bir tərəfdən də oğul dərdi çıxdı ortalığa.

Qara maşında gələn XDİK (NKVD-Xalq Daxili İşlər Komissarlığı) işçiləri mənə "nəyisə aydınlaşdırmaq üçün" Şamaxıya aparmağa gəldiklərini bildirmişdilər. Mən maşına əyləşib yola düşən zaman əli heç nəyə çatmayan anam artıq insanların bu allahsızlığına dözməyərək özünü maşının qabağına atmışdı və bu zaman sürücü maşını uşaqlıq vaxtında saxlaya bilməmişdi. Mən "ana, narahat olma, mən nə etmişəm ki, aydınlaşdırırlar, qayıdıb gələm." deyər bilməmişdim. Qara "quzğun" şüttüyüb gedəndə mən heç düşünməmişdim ki, misli-bərabəri olmayan bu haqsızlıq, uzun və dəhşətli bir yolun hələ başlanğıcıdır. Çox sonralar milyonlarla Sovet adamının yurd-yuvasını vıran qoymuş dəhşətli 1937-ci ili keçmiş SSRİ-də azı 30 il ərzində aparılan Böyük Terrorun pik nöqtəsi adlandırmışdılar.

Mən Şamaxıya XDİK (NKVD)

salamat çıxdı. Amma, çox kədərli idi. Özünə gələndən sonra dedi: soruşdular "sən 10 nəfərlik antisovet dəstənin üzvünə, eləmi?" Cavab verdim, bəli. Sizin dəstədə saydılar - bir-bir filankəslər var idi? Bəli, dedim. "Səmədov Məhəmmədrza da dəstə rəhbərinin müavini idi, eləmi?" "Bəli", cavab verdim.

Dedim, "utanmırsan, mən nə vaxt Sovet əleyhinə keçirilən iclasda olmuşam ki, elə demisən". Dedi "qardaş, bəyüm mən özüm olmuşdum ki? Bunlar elə cavab tələb edirlər". Nəhayət mənə də "qəbul" a apardılar. Bir xeyli işgəncə verdilər, başımı yarıdılar. Axırda dedilər ki, sənin etirafına heç ehtiyac da yox idi. Neçə nəfər təsdiq edir ki, sən əksinqilabçı dəstənin rəhbərlərindən biri olmusan. Düzü bu dindirilmədən sonra güman edirdim ki, mənə güllələyəcəklər. Amma 10 il müddətinə Rusiyanın şimalına göndərdilər. Bizə ölümün əzab verirdilər. Balta ilə məşə qırdırırdılar. Norma qoymuşdular, onu yerinə yetirə bilməyən gündəlik çörək normasını kəsirdilər. Nisbətən yaşlı, xəstə adamlar bu norma yerinə yetirə bilmirdilər. Əsas ölüm hadisəsi də bu qrup insanlarda tez-tez baş verirdi. 58-ci maddə ilə məhkum olunanlara - bizə başqa məhbuslardan daha çox əzab verirdilər. Bəzən güllələnmə hökmü alanlara həssəd aparırdı. "Kaş ki, vaxtında güllələnin canımızı qurtaraydıq bu şəərəfsizlərin zülmündən" deyirdik. Ən böyük problemimiz ərzaq çatışmazlığı idi. Aclıqdan nə qədər insan ölürdü. Bir dəfə dostuq yoldaşımızın biri ayağını balta ilə ağır yaralamışdı. Çoxlu qan itirirdi. O tibb işçilərindən xahiş etdi ki, mümkünsə

ÖTƏN ƏSRİN 30-CU İLLƏRİNDƏ GÜNAHSIZ İNSANLARIMIZIN REPRESSİYA OLUNMASI TARİXİMİZİN ƏN AĞRILI SƏHİFƏLƏRİNDƏNDİR

baxmayaraq 1937-ci ildən etibarən "dini qalıqlara qarşı mübarizə" və terror yeni güc əldə etdi. 1937-1938-ci illərdə repressiyaya məruz qalmış ziyalılarla yanaşı, təhsilli ruhanilər əhəmiyyətli dərəcədə çoxluq təşkil edirdilər. 30-cu illərdə Bibiheybət məscidi, Aleksandr Nevski saboru, Müqəddəs Bakirə Məryəmin kosteli kimi əhəmiyyətli dini məbədlər söküldü.

Stalin repressiyalarının əsas hədəfi milli İslamın kökünü qazmaq olsa da 1930-cu illərin ortalarından etibarən repressiya qurbanlarını panisizm və xarici dövlətlərə xidmətdə ittiham edirdilər. Ruhanilər artıq hökumət üçün daha az təhlükəli idilər, çünki qorxudulmuş və "KQB xəbərçiləri" adını almışdılar, məhz buna görə də inancılı insanlar salamat qalmış tək-tük məscidlərə belə getmirdilər.

İslam repressiyalardan çox böyük zərər gördü. İctimai şəkildə heç kim islam qaydalarına əməl etmirdi. Gənc nəsələ islamın əsasları haqqında biliklərin verilməsi çox riskli idi. Bu dövrdə Qurana inancın gizlədilməsinə məcbur edildikdə, təzyiqlə uğradıqda dindən dönməyə icazə verən təkiyyələr yayılmağa başladı. Azərbaycanın bir çox sakinləri itaətkarlıq

"1937-ci ilin dekabr ayının 12-i idi. Şamaxının Təklə kəndindəki seçki məntəqəsində SSRİ Ali Sovetinə seçkilər keçirilirdi. Seçicilər dünyəşöhərləti neftçi alim akademik İvan Qubkinə səs verirdilər. O vaxt mən seçki komissiyasının katibi idim. Həm də kolxozun baytar feldşeri işləyirdim. Seçki o dövrə görə təmtəraqlı keçmişdi. Seçicilərin iştirakı lazımı səviyyədə idi. Gənclər pafonda əsasən aşiq musiqisi, arada muğam səsləndirirdilər. Seçicilərin əhvalı yüksək idi. Axşam Təklə kəndinin yaxınlığındakı Çuxanlı kəndindən olan seçicilərlə birlikdə evimizə qayıtdım. O dövr üçün seçkidə iştirak etmək bir növ etimad təzahürü kimi qəbul olunurdu. Səhərisi gün ayın 13-də el arasında "quzğun" kimi ad çıxarmış qara "em odun" maşını həyətimizdə dayananda bildirdi ki, bu maşın xeyrixah məqsədlə yox - ailədə yeganə kişi xeylağı olan mənə aparmaq üçün gəlib. Sovet hökumətinin bizim ailəyə bu birinci "hədiyyəsi" deyildi. Yuxarıda qeyd etdiyim kimi 30-cu ilin əvvəllərində atam görünməmiş bu haqsızlığa tab gətirməyərək xəstəliyə tutulub və az bir zamanda dünyasını dəyişmişdi. Bu zaman atamın sonuncu uşağı olan

binasına gətirəndə qəbulda gözləyənlər arasında baytar işlədiyim Mərzəngəli kəndində kolxoz heyvanlarına baxan Mehəlibəyev Muradı da gördüm. Salamlaşandan sonra soruşdum "səni bura nə xəbər gətiriblər?", cavab "xəbərim yoxdur, niyə gətiriblər?", "Bir də ki, yəqin bilməmiş olmasan bura adamı xeyir iş üçün gətirməzlər" oldu. Bəlli oldu ki, bu bədbəxti də heç özünə bəlli olmayan səbəbdən gətiriblər bura. Elə bu zaman içəridən al qanın içərisində bir nəfəri itələyib çıxardılar bayıra. Bir qədər özünə gələndən sonra maraqlandı ki, "səni niyə bu günə salıblar?". Cavab verdi ki, "mənə antisovet üsyankar, pozucu dəstə üzvü" kimi mürciət etdilər. Dəstə üzvlərinin adlarını soruşdular. Dedim mən elə təşkilatı nə tanımıram, nə də üzvü olmuşam. Sonra mənə bu günə qoydular". Dedilər "sən güllələndə bəlkə ağılı başına gələr, onda da gec olacaq". Mənim Mərzəngəlidən olan tanışım həmin insani bu vəziyyətdə görəndə dedi: "qardaş mənə nə desələr deyəcəm ələmişəm. İstəmirəm mənə bu hala salsınlar". Elə o məqamlarda millis işçiləri gəlib Muradı sorğu-suala apardılar. Az keçmiş o içəridən sağ -

əvvəlcə ona yemək versinlər, sonra ayağı ilə məşğul olarlar. Aclıq dünyada olan ağrıların bəlkə də ən dəhşətlisidir. 58-ci maddə ilə həbs olunmuş biz "əksinqilabçılara" heç məhərtəliyi-ata baxmağı da etibar etmirdilər. Siyasi dustaqları həbs düşərgəsində nə qədər incitsələr, işgəncə versələr də onların bacarığında, qabiliyyətdə, potensialında maksimum istifadə edirdilər. Bir gün mənə həbsxana müdiriyyəti çağırılıb bildirdilər ki, "həbs olunmuşdan əvvəl baytar feldşeri işləməyini nəzərə alaraq səni aptekdə işləməyə göndəririk." Bəlkə də o dəhşətli dövrdə sağ qalmağımın səbəblərindən biri də bu təyinat oldu. Bundan sonra bir neçə il mən növbəti düşərgə dəyişirilənədək aptekdə işlədim. Nisbətən təhlükəsiz olsa da bu işin də öz problemləri vardı. Amma, bu iş mənim çox karıma gəldi desəm səhv etməzəm. Sonra bizim bir çoxumuzun Arxangel'sk vilayətinin şimalına, Nenets Muxtar bölgəsinə gətirildilər. Şimal xalqı olan nənələrlə təmasda olduq. Bu insanlar demək olar ki, o zaman çörək, un məmulatı yeməzdilər. Onların qidaları əsasən maral və dəniz heyvanlarının ətinə ibarət idi.

(Davamı 9-cu səhifədə)

ÖTƏN ƏSRİN 30-CU İLLƏRİNDƏ GÜNAHSIZ İNSANLARIMIZIN REPRESSİYA OLUNMASI TARİXİMİZİN ƏN AĞRILI SƏHİFƏLƏRİNDƏNDİR

(Əvvəli 8-ci səhifədə)

İnsan orqanizminə görə ola biləcək bütün maddələri onlar əsasən maral etindən alırdılar. Onlar təzə qaraciyəri, böyrəyi və maral qanını da ekzotik yeməklər kimi qəbul edirdilər, amma ən çox sevdikləri yemək dil və ürək idi. Ağır soyuq şəraitdə yaşamaları onlara maral ətinə konservləşdirməyi, əti qanlı yeməyi, hətta təzə maral qanını belə içməyi öyrətmişdi.

Bir müddət sonra bizi SSRİ-nin ən şimal torpaqlarından biri - Vayçaq adasına apardılar. Bu ada Şimal Buzlu Okeanın Barenis və Kara dənizlərinin qovuşduğu yerdə idi. Nenets Muxtar bölgəsinə aid idi. Vayçaq adasından Okeanın içərilərinə getdikcə çox böyük olan Novaya Zemlya (Yeni torpaq) adası vardır. Vayçaq adasının ərazisi əsasən xırda təpəlik, torpaqları isə çox vaxt gil və qumlardan ibarət idi. Adada çoxlu sayda göl və bataqlıq da vardı. Adanın florasının əsasını mamır və şibyələr təşkil edirdi. Hər də bir cirtədən ağaclara və otlara rast gəlirdi. Adada şimal tülküsi, maral, ağ ayılar yayılmışdı. Burada çoxlu sayda şimal quşları; tundra kəklikləri, ağ bayquşlar, ağ qazlar və b. quşlar məskunlaşmışdılar. Vayçaqda bizdən - siyasi məhbəslərdən savayı heç kim yaşamırdı. Eşitdiyimizə görə burada geoloqlar böyük qurğusun-sink yatağı tapmışdılar. Bizə adada qazıntı işləri gördürürdülər. Həm də məqsəd adamı insanla məskunlaşdırmaq idi. Adada meşə olmadığı üçün bizə ağac qırdırmasalar da işlərimiz əvvəlki kimi ağır idi. Məhkum olunmuşlara primitiv avadanlıqla (külüng, bel) qazma işləri gördürürdülər. Qida az və keyfiyyətsiz idi. İnsanların əksəriyyəti bir dəri, bir sümkük qalmışdılar. Meyvə-tərəvəz yemədiyimiz üçün orqanizmdə C vitamini çatışmadığına görə sinq xəstəliyinə tutulanlar çox olurdu. Siyasi məhbəslər sanki insan deyildilər, onların sağlamlığı və yaxud həyatı üçün heç kim cavabdeh deyildi. Xəstəlikdən, aclıqdan, ağır fiziki işdən önlərin sayı getdikcə artırdı. Səhər yuxudan aytılarda qonşu koykada ölənlər olduğunu görən vaxtlarım da olurdu. Məhbəslərin arasında tək-tək Qafqazlılar da var idi. Çox adam arzulayırdı ki, kaş ki, sağ qalıb vətəndə öləydim. Heç olmasa yaxınlarımız məzarımızda tanyardılar. Hər şeydən dəhşətli sanki dünyanın sonunda qarıq, buzun içərisində ağ ayların məkanında ölmək idi. Həmin vaxt Almaniyaya ilə SSRİ arasında şiddətli müharibə gedirdi. Biz sanki yaddan çıxmışdıq. Nəhayət ki, bizi gəmi ilə yeni inşa olunan Norilskə götirdilər. Sonralar bütün dünyada məşhur olacaq Norilsk nikel filizsəfələşdirmə kombinatının əsasını biz, repressiya olunmuşlar qoyduq. Burada da bizə qarşı pis münasibət davam edirdi. Ümumiyyətlə, həbs düşərgələrində ən pis münasibət repressiya qurbanlarına göstərilirdi.

İnsan öldürən qatı canilər, böyük məbləğdə dövlət vəsaitini mənimseyənlər, iri oğrular 58-ci maddə ilə məhkum olunmuşlardan yaxşı vəziyyətə idilər. Üçlük tərəfindən mənim üçün təyin olunmuş cəza müddətinin bitməsi yaxınlaşırdı və mən səbirsizliklə ölkənin şimalı ilə cənubunu birləşdirən gəmi naviqasiya xidmətinin açılmasını gözləyirdim. Bu zaman Norilskdə adını şəkdiyim kombinatın tikintisində müəyyən mövqeyi olan bizim millətin nümayəndəsi olan bakılı mənə dedi ki, "sənə indi vətəne getməyi məsləhət görməzdim. İndi vəziyyət elədir ki, bir müddət sonra hansısa bəhanə ilə səni həbs edib yenə Sibirə göndərə bilərlər". Mən onunla razılaşmadım. Dedim "nə danışırsan məni vətəndə anam, bacılarım, nişanlım gözləyir". Sonra hadisələr göstərdi ki, bu insan çox haqlı imiş. Nəhayət 1948-ci ildə yayın başlanqıcında ölkənin şimalı ilə cənubu arasında gəmilərin hərəkəti bərpa olundu. Sevinərək bir çoxları kimi mən də yola düşdüm. Bakıda və Şamaxıda qeydiyyat zamanı orqanlar tərəfindən mənə elə üz göstərdilər ki, peşiman oldum.

...Budur, nəhayət doğma yurdda-yam. Anamın, bacılarımın sevincinin həddi - hüdudu yox idi. Amma böyük bacım Püstəxanımın müharibə zamanı həyatdan çox tez getməsi, azyaşlı 2 uşağının anasız qalması məni çox məyus etdi. Sanki insanların çoxu tam dəyişilmişdi. Üstəlik həbsdən əvvəl tutduğum işi də mənə vermədilər. İmkanları olsaydı işə heç sırası kolxozcu da götürməzdilər. 11 il əvvəlki vuruşmuş "əksinqləbçi", "musavatçı" "Sovet hökumətinin düşməni", "pantürkist" damğası hələ də öz işini görməkdə idi. Səlahiyyət sahibləri olan bəziləri yaltaq və ikiüzlü "dostları" ilə özlərini sosializmin ən layiqli qurucuları kimi aparırdılar. Mən isə o cür dəhşətli o - alovun içindən keçib, sağ-salamat doğmalarımın yanına qayıtmışdım. Buna da dözmək, şükutla yola vermək olardı. Bir müddət sonra 1948-ci ilin sonunda nişanlım, qohumumuz qızla ailə qurdum. Sanki hər şey yaxşı idi. Əvvəldən şən-şəhrət həvəskarı deyildim. Bir tikə halal çörəyimiz, üstəlik həyatımızda sağlan çamışımız da var idi. 1949-cu ilin sentyabrında ilk övladımız dünyaya gəldi. Hamımızın sevincinin həddi - hüdudu yox idi. Fəqət çox çəkmədi bu sevinc... 1950-ci ilin aprelində yenidən məni Şamaxıya çağırıb bu dəfə ömürlük Sibirə - Krasnoyarsk vilayətinə sürgün etdilər. Başqa ad tapa bilməmişdilər sanki, "Antisovet təbliğata görə" sürgün olurdum. Əvvəllər bu mənasız günahlandırmanın kiminsə mərdimazarıyla ilə əlaqələndirirdim, 90-cı illərdə bildim ki, "1948-ci ildə L.Beriya <https://az.wikipedia.org/wiki/Lavrenti_Beriya> tərəfindən imzalanmış məxfi təlimata görə həbs olunub cəzasını çəkməmiş qalanlar ömürlük Sibirə və ya Qazaxıstanla sürgün edilmiş idilər."

Yurdda qalan anam, bir bacım,

həyat yoldaşım və 6 aylıq körpə oğlum idi. Sonda onu deyə bilərəm ki, Rusiya İmperiyasında zorakılıq həmişə olub. Sonradan SSRİ-də zorakılıq düşmənin siniflərə qarşı yönəldildi, lakin çox keçmədən bolşevik partiyasının müxəlifətə olan üzvlərinə qarşı çevrildi. Nəhayət zorakılıq universal oldu və öz xalqına qarşı çevrildi. Görəsən harada, hansı ölkədə yeni ictimai quruluşun bərqərar olması qan dənizinə - milyonlara insan qurbanlarının qanının tökülməsi ilə nəticələnmişdi. Çox təəssüf ki, Vətənimiz Azərbaycan da qısa müddət ərzində - yeddi onillikdən bir qədər çox müddətdə - çox böyük sarıntıları yaşadı: qaçaqların iştirakı ilə qarşıdurmalar, kollektivləşmə, kütləvi siyasi repressiyalar, Almaniyaya - SSRİ müharibəsi, sakinlərin doğma yerlərində SSRİ-nin uçqar bölgələrinə kütləvi deportasiyası baş verdi. Aydın oldu ki, zorakılıq yolu ilə, bir çox insanların qanı və göz yaşlarının axıdılması ilə heç bir sosial-iqtisadi problemi həll etmək mümkün deyil. Vaxtilə Böyük Fransa İnqilabının liderlərindən biri Jorj Jak Danton yazırdı ki, "İnqilab öz övladlarını ağozluluqla yeyir." Həqiqətən də belə oldu. Çox böyük natiqlik məharəti olan Dantonun da boynu vurulmuşdu. Rusiyada, sonra SSRİ-də sosial-demokratiyanın, sosializmin bərqərar olması nəminə bütün bilik və bacarığını sərf edən Vladimir Lenindən başqa Lev Trotski, Lev Kamenev, Qriqori Zinoviyev, İosif Stalin, Nikolay Buxarin və onlarla başqalarından necə oldu ki, təkə Ə.Stalin təmiz çəddi, qalanları xalq düşmənləri elan olundu.

Siyasi repressiyalar günahsız önlərin qanı və Stalin həbsxanalarının, düşərgələrinin, Uraldakı xüsusəyi yaşayış məntəqələrinin, Sibir, Qazaxıstan, Uzaq Şərq cəhənnəmindən keçmiş insanların acı taleyinin nəticəsidir. Bu insanlar bir-birindən fərqli talei insanlardır. Onların bəziləri dərhal məhv edildi. Düşərgələrin cəhənnəmində bir çox başqalarını izləri itdi. Ancaq digərləri, sərt sınaqlardan keçərək, yenə də dözdülər, sağ qaldılar, yoxluqdan həyata qayıtdılar, ürəklərində nifrət deyil, xalqı, vətəni sevdilər, insanlarla qohumluq əlaqələrini qorudular. Tarix çox vaxt ədalətli dir. Axı o və yalnız o yaddaşı geri qaytarır və bu yaddaşın geri qaytarılmasının nə qədər acı olduğunu müəyyən etmək çətindir. Ancaq bir dəfə də olsa itkinin ağrısını, yaxın və əziz insanların alçaldılmasının ağrısının xatırlanmasını uşaqlarımıza və nəvələrimizə ötürməliyik ki, belə bir şey Vətənimizdə bir daha təkrarlanmasın. Öz həyatlarını xilas etmək və rifahını təmin etmək məqsədilə heç bir günahı olmayan insanları - qonşularını, tanışlarını, hətta qohumlarını güdazə verən insanları lənətləməliyik ki, bir daha bizim cəmiyyətimizdə belə insanlar yetişməsinlər."

Yuxarıda atamın mənfur 37-ci ildə həbs olunması və Rusiyanın ölüm yuvası, dəhşətli həbs düşərgələrində

keçirdiyi 11 illik bir dövrə bağlı söylədiklərini qısaca verdim.

Atam birinci dəfə repressiya olunub Rusiyanın şimalında Solovetskida həbsdə saxlanılan zaman onunla birlikdə görkəmli Azərbaycan rəssamı Ələkbər Rzaquliyev də olmuşdu. Ələkbər Rzaquliyevi repressiya qurbanlarının əksəriyyəti kimi pantürkist ideyalarını yaymaqda günahlandırılmış və 1928-ci ildə bu ittihamla həbs etmişdilər. O dövrün "qaydaqanunu" məlum idi. Türkiyəni, türkçülüyi sevenləri ən yaxşı halda uzaq Sibirə sürgün gözləyirdi. Ələkbər Rzaquliyev də türkçü dostu İbrahimlə yaxınlığına görə "xalq düşməni" elan olunmuşdu. Qurama ittihamla altı il həbsə məhkum edilən gənc rəssam Ələkbər Rzaquliyev soyuq Arxangel'skə göndərilmişdi. Birinci həbsdən sonra rəssam Bakıya qayıdaraq evlənmişdi. O arada Ələkbər Bakıda təsadüfən bolşeviklərin lideri Ruhulla Axundovla qarşılaşmışdı. R.Axundov onun bu təzliklə qayıtmamasına təəccüblənib göstəriş vermişdi ki, onu yenidən sürgünə göndərsinlər. Ələkbər Rzaquliyevi həbs edib soyuq Şimala, Solovetskaya yola salmışdılar. Elə Solovetskida də atam Ə.Rzaquliyevlə tanış olmuş və dostlaşmışdı.

Oxşar əqidədə olmaları və əxlaqi dəyərlərə xidmət etmələri bu insanların yaxın etmişdi. Hətta bu böyük sənətkar yadigar olaraq atamın kağız üzərində karandaşla qrafik üsulla portretini də çəkmişdi. Həmin şəklilə atam 1948-ci ildə azad olunub Vətəne qayıdana özü ilə gətiribmişdi. Atam 1950-ci ildə təkrar repressiya olunandan sonra onun portreti bir sıra ailə dəyərləri kimi itibata düşmüşdü. Bununla da böyük rəssamın ilhamla çəkdiyi və Sovet həbs düşərgəsində heç bir günahı olmadan saxlanılan Azərbaycan insanının portreti əbədi olaraq yoxa çıxdı. Bu həm bizim - Səmədovlar ailəsinin, həm də Ələkbər Rzaquliyevin itkisi idi. Mən ADU-nun Geologiya fakültəsində oxuyan zaman atam təkidlə deyirdi ki, "get Ələkbərə görü, tanış ol". Bir dəfə emalatxanasına gətdim, dedilər harasa gedib. Təəssüf ki, sonra istəsəm də gedə bilmədim. Universiteti bitirib təyinatla Qazaxıstanda 3 il yarım işləyib qayıdanda eşitdim ki, artıq 1 il əvvəl vəfat edib. Çox təəssüf etdim. Beləcə də atamın məhbəs dostu görkəmli Azərbaycan rəssamı mərhum Ələkbər Rzaquliyevlə şəxsi tanış olmaq mənə qismət olmadı. Ələkbər məllim üçüncü dəfə repressiya olunanda sürgündə ailə qurduğu alman xanımdan olan oğlu rəssam Aydınla münasibət saxlayırdıq. 2024-cü ilin avqust ayında atam barədə qeydlər aparən zaman birdən ağıhma gəldi ki, atamgilin repressiya olunması ilə bağlı bəzi detalları Aydınla bölüşməliydim. Zəng etdim... Bəlli oldu ki, 1 həftə əvvəl vəfat edib. Aydın bəy də mərhum atası kimi düz 71 il ömür sürdü.

(Davamı var)